

KONSTRUKCIJA IDENTITETA U MIKRO-MAKRO KONTEKSTU

INGA TOMIĆ-KOLUDROVIĆ
SANJA KNEŽEVIĆ*
Odjel za sociologiju
Department of sociology
Sveučilište u Zadru
University of Zadar

UDK/UDC: 316.2
Pregledni članak
Review

Primljeno
: 2005-01-22
Received

Tekst kontekstualizira različite diskurse o identitetu i društvu u mikro-makro raspravu koja se od sredine osamdesetih godina dvadesetog stoljeća intenzivno vodi unutar suvremenih socioloških teorija. Ta rasprava izražava promjene koncepta identiteta nastale pod utjecajem procesa individualizacije i pluralizacije načina življenja u postindustrijski moderniziranim društvima. Najvažniji razlog novoprobudjenog interesa za probleme identiteta unutar suvremenih socioloških teorija su procesi karakteristični za "drugu" ili "refleksivnu" modernizaciju (Beck, 1986). Ovi procesi potakli su promjene identiteta u pravcima koji u prijašnjim vremenima nisu bili mogući. Identitet se u kontekstu "druge modernizacije" ili "kasne modernosti" (Giddens, 1991), konceptualizira kao samo-refleksivni individualni projekt u kontekstu višestrukih šansi koje društvo nudi za njegovu realizaciju. Diskursi o identitetu nastali u ovom kontekstu omogućuju osobito dobru integraciju socioloških mikro i makro pristupa.

KLJUČNE RIJEČI: identitet, identitet kao samorefleksivni proces, mikro-makro sociološki pristupi, kasna modernost, pluralizacija i individualizacija, postindustrijski modernizirana društva

---

* Profesorica sociologije i engleskog jezika i književnosti, diplomirala na Odjelu za sociologiju Sveučilišta u Zadru.

1. Uvod

Identitet¹ je tijekom posljednja dva desetljeća postao jedno od privilegiranih područja intelektualnih rasprava. Diskurs o identitetu susreće se, naime, sve češće ne samo u sociološkim nego i u psihološkim, antropološkim, povijesnim i filozofskim raspravama o "pojavljivanju novih identiteta, o novim identitetnim politikama i identitetnim projektima» (Ule, 2000: 1). Procesi "refleksivne modernizacije" (Beck, 1986) s kojima se susreću postindustrijski modernizirana društva pridonose, naime, javljanju novih shvaćanja identiteta. Identitet se počinje iskazivati kao refleksivno organizirano nastojanje, odnosno individualni projekt u kontekstu višestrukih šansi koje u svakidašnjem životu nude društva "druge moderne" (Beck, 1986). Riječ je o procesima koji dovode u pitanje tradicionalno jedinstvo identiteta.² Stoga se otvara prostor novim raspravama o važnosti individualnih izbora u rastućim procesima individualizacije što općenito karakteriziraju razdoblje modernosti (Bauman, 2001).

U današnjem društvenom kontekstu, institucije modernosti oblikuju nove mehanizme osobnog identiteta. Giddens (1991) upozorava da identitet zrcali promjene nastale globalnim načinima društvenog povezivanja. Identitet je, naime, proizvod refleksivnog i kreativnog bavljenja socijalnih aktera sobom i svijetom, tj. njegovim, više ili manje, ograničenim resursima. Važnu ulogu u oblikovanju identiteta igra bavljenje specifičnim životnim položajima individua, razmišljanje o poznatim i stalnim pravilima ponašanja te shemama orijentacije. Povezujući takve "mikro" osjećaje osobnosti s "makro" aspektima institucija, država i procesa globalizacije, identitet postaje koncept koji omogućuje povezivanje, do sredine osamdesetih godina dvadesetog stoljeća, tradicionalno odvojenih mikro i makro socioloških pristupa.³

---

¹ Riječ je o načinu na koji vidimo sebe i svoju osobnost. Osobnost, odnosno um (mind) je sinonim za refleksivni osjećaj identiteta. To je individualno iskustvo sebe. Budući da je društveni pogled na um presudan za razumijevanje društvenog identiteta, te da je osobnost nezamisliva bez racionalizacije sebe, identitet nastaje u dinamičnom procesu između, kako to Mead (1934) kaže, *mind* i *self*.

² Spol, društveni status i drugi atributi svojstveni identitetu danas postaju dio refleksivnog projekta za koji je svaka individua osobno odgovorna. U tradicionalnim društvima ti su atributi bili relativno fiksni.

³ Posljednjih desetljeća u sociološkim raspravama prevladavaju teze o tome da je primarni zadatak socioloških teorija prevladavati mikro-makro dualizme (Alexander, J. C., B. Giesen, R. Münch, N. J. Smesler, 1987). Budući da je identitet fenomen koji podjednako obilježavaju društveno-strukturne razlike, kao i kulturalno i biografski promjenjive emocije i očekivanja, u

Beck (1986) konstatira da je u ranijim društvenim epohama tradicija pružala individuama jasno definirane uloge i bila temelj društvenog uređenja, a da s procesom postindustrijske modernizacije jača proces individualizacije i pluralizaciji identiteta.⁴ Budući da je riječ o vremenu u kojem se lome tradicionalne pripadnosti i lojalnosti, ljudi su sve više upućeni na samoiskazivanje i samoodređenje,⁵ a sve su manje podvrgnuti društvenoj kontroli. U tom se razdoblju priroda društvenog života toliko radikalno mijenja da ljudi nisu više ono što jesu, nego postaju ono što su uspjeli napraviti od samih sebe (Giddens, 1991). Njihov identitet ne samo da nije dovršen projekt nego nije ni cjelovit, stabilan entitet.

Budući da razvijena suvremena društva - kad je u pitanju identitet - generiraju nove mogućnosti, ali i nove rizike, istodobno rastu i prilike za novu samorealizaciju i moguće zapriječenosti za novu konstrukciju identiteta. Može se reći da svijet modernosti, s jedne strane, prijeti osobnom integritetu, ali zato, s druge strane, također otvara mogućnosti za njegov razvoj koje u prijašnjim vremenima nisu bile dostupne. Ishodi konstrukcije identiteta u suvremenim društvima ne mogu se u potpunosti ni kontrolirati ni predviđati.

Posljednjih desetljeća javljaju se diskursi o nepotpunim, sve fragmentiranijim identitetima sastavljenim od multipliciranih i individualiziranih osoba (Meadovih "*self*"). Ovi su diskursi potaknuli pitanja o tome postojimo li uopće kao koherentne osobe ili kao fragmentirane osobnosti koje istodobno nastanjuju nekoliko društvenih svjetova. Ta i slična pitanja razlog su zbog kojeg su se problemi identiteta i modernosti našli u središtu interesa i suvremenih socioloških pristupa, posebno onih koji se naslanjaju na tradiciju simboličkog interakcionizma i objašnjenja identiteta što su ih u toj

---

ovom se tekstu sociološko poimanje identiteta u postindustrijskim moderniziranim društvima elaborira u kontekstu mikro-makro prijelaza.

⁴ Pod individualizacijom se podrazumijeva povijesni proces koji dovodi u pitanje tradicionalnu konstrukciju pojedine osobe, odnosno ono što Beck (1986) naziva "normalnom biografijom". Beckova teza je da su ljudi sve više prisiljeni sami stvarati, odnosno inscenirati vlastitu biografiju, bez pomoći neupitnih vrijednosti i pravila, a uvučeni u mreže institucionalne kontrole koje su dio moderne (socijalna država, tržište rada, obrazovni sustav itd.). Na taj se način "normalna biografija" pretvara zapravo u amaterski skrojenu biografiju.

⁵ Brojni pokazatelji smanjenja važnosti izvanjskih prisila nalaze se u manjoj ovisnosti ljudi o rodbinskim odnosima, u raspadanju starih zajednica, širenju individualnih prostora stanovanja, te u brojnijim kohabitacijskim vezama, kao i u zahtjevima da se rad u domaćinstvu što ravnomjernije raspodjeli. Pretpostavke koje povećavaju individualne mogućnosti izbora su povećanje materijalnog životnog standarda, smanjenje spolno-specifičnog obrazovanja koje omogućuje ženama veću nazočnost na tržištu rada te pluralizacija obiteljskih formi.

tradiciji ponudili George Herbert Mead (1934)⁶, Erving Goffman (1959) te Herbert Blumer (1969).

Meadove teze da identitet nije fiksna nego fluidna, promjenjiva i dinamična, presudno su utjecale na simboličko-interakcionističke analize. Prema njima, identitet se može mijenjati s promjenama interakcija i izloženosti novim kulturnim sredinama. Ovakve je koncepcije dalje razvijao Herbert Blumer, koji je tvrdio da je osoba proces a ne predmet. Ona, tvrdi Blumer (1969), djeluje prema sebi, odnosno upravlja se u svojim akcijama na osnovi pretpostavki o samoj sebi kao o predmetu. Osoba stoga pomaže drugim ljudima da započnu djelovati (Blumer, 1969).

U tom kontekstu i Goffman (1959) tvrdi da se igra identiteta odvija tijekom života te da uloge nisu fiksirane: unutar njih, akteri kreiraju svoj vlastiti stil. Individue, po Goffmanu, prezentiraju različite sebe (*self-ove*) u zavisnosti od društvenog konteksta. Razvoj osobe proizvod je procesa individualne interpretacije uloga drugih i reakcija drugih na tu interpretaciju. Pri tom su ključni pojmovi interakcija i interpretacija. Naime, kroz izloženost socijalizaciji tijekom života razvija se naša osobnost, odnosno konstruira identitet kao svijest o onome što jesmo i što osjećamo da jesmo.⁷ U Goffmanovom (1959)

---

⁶ Prema Meadu (1934) osoba se razvija u procesu socijalizacije kroz društvenu interakciju. U tom je procesu preuzimanja uloga i izgradnje identiteta ključna prva faza. Mead je naziva "play" (igra). U toj fazi djeca postaju društvena bića preuzimajući uloge koje dolaze iz okoline od tzv. "značajnih drugih" (prvenstveno roditelja i drugih važnih osoba u tom razdoblju djetinjstva). "Značajni drugi" igraju presudnu ulogu u osposobljavanju djece u tome da vide kako njihovo djelovanje, odnosno njihovo preuzimanje uloga generira društvene reakcije. Kasnije dijete kroz drugu fazu, koju Mead naziva "game" (u smislu sportskih igara koje posjeduju svoja pravila), postaje sposobno razlikovati "značajnog drugog" od tzv. "generalizirajućeg drugog". Uočavajući, naime, načine na koje ga drugi vide, dijete internalizira uloge i norme društvenog ponašanja. Tijekom tog procesa nastaje tzv. "Self" koji se po Meadu sastoji od "I" (ja) i "Me" (mene). "I" je aktivni, a "Me" reflektivni dio. Taj reflektivni dio označava socijalizacijom usvojene društvene norme, vrijednosti i načine ponašanja. On je rezervoar društvenih očekivanja. "Ja" promatra odgovor drugih na dojam "mene". Mead pritom naglašava važnost društvene interakcije s drugima u nastajanju identiteta, odnosno "Selfa". Identitet je proizvod društvene interakcije jer nije moguć bez "me". Ali, s druge strane, i "I" može utjecati i mijenjati društvene procese, tako da potrebne nove uloge preuzima iz "Me". Identitet, odnosno "Self", po Meadu je stanje dinamične ravnoteže između "I" i "Me".

⁷ Jenkins (1996) objašnjava problem rascjepa između onoga što osoba jest i onoga što bi ona trebala biti u svakodnevnom društvenom životu na primjeru Goffmanova pristupa u djelu *Stigma* (1963). Goffman razlikuje virtualni socijalni identitet (ono što osoba treba biti) i aktualni socijalni identitet (ono što osoba jest). Svi su ljudi zapravo stigmatizirani u društvenom životu. Stoga će ljudi određene stvari pokušati prikriti: osoba manipulativno nastoji sakriti problem od publike. U slučaju diskreditirajuće stigme (npr. osoba bez noge) to nije moguće. Ako je u pitanju diskretna

dramaturškom mikro-pristupu, ideja osobe proizlazi iz ideje o postojanju dramske interakcije između aktera i publike. "Upravljanje dojmom o sebi" (Goffman, 1959) predstavlja tehniku kojom se akteri služe u održavanju odgovarajućih dojmova, s ciljem stvaranja društvenog identiteta. Goffman na taj način razrađuje problematiku virtualnog socijalnog identiteta (onog što osoba treba biti) i aktualnog socijalnog identiteta (onog što osoba jest). Ljudi se pritom u svakodnevnom životu nastoje što bolje predstaviti publici (Goffman, 1959).

Sociološka fenomenologija i etnometodologija pokušale su pak integrirati interes za šire s interesom za uže društvene fenomene. Za razliku od simboličkih interakcionista, ovi su pristupi više zainteresirani za društveni svijet i načine na koje akteri definiraju društveno te kako se ponašaju u odnosu na njega. Prema Bergeru i Luckmannu (1966), akteri konstruiraju svijet svojom svjesnom aktivnošću, odnosno biraju svoja djelovanja zavisno o količini znanja i tipizacija koje uvjetuju ponašanje. Međutim, sposobnost ljudi ograničena je u odnosu na globalno društvo jer su ljudi kulturno ograničene individue.

Etnometodolozi su se pak orijentirali na akciju i interakciju u procesu konstrukcije stvarnosti. Budući da stvarnost zavisi o stalnim recipročnim interakcijama aktera, etnometodolozi dovode u pitanje tradicionalnu makrosociologiju i njezine neaktivne aktere.

Sva spomenuta objašnjenja stvaranja identiteta kao dinamičkog procesa u interakciji mikro i makro društvene razine, pridonijela su da identitet postane jedan od ključnih pojmova na koje se referiraju sociološke teorije od sredine osamdesetih godina dvadesetog stoljeća. Naime, u društvenom kontekstu nastalom u tom vremenu, osobito do izražaja dolaze elementi o kojima su govorili simbolički interakcionista i sociološka fenomenologija te njihove izvedenice ("dramaturški pristup", "etnometodologija" i "socijalni konstruktivizam"). Od osamdesetih godina dvadesetog stoljeća unutar sociologije se uspostavlja konsenzus o potrebi analitičkog povezivanja makro i mikro aspekta društva. Ovakva teorijska poveznica dvaju tipova objašnjenja društvenih pojava osobito se dobro može primijeniti na pojam identiteta u razdoblju "kasne modernosti" (Giddens, 1991) ili "refleksivne modernizacije" (Beck, 1986). Konstrukcija identiteta u ovim razdobljima, naime, podrazumijeva osobito aktivan odnos mikro i makro aspekata.

---

stigma, postoji mogućnost da problem ne izađe na površinu. "Individue s diskreditirajućom stigmom, tj. s diskreditirajućim stvarnim identitetom žele biti virtualno "normalne". Stigma je rascjep između virtualnog i stvarnog" (Jenkins, 1996: 73).

2. Pluralizacija i individualizacija identiteta u kontekstu refleksivne modernosti

Modernost je, tvrde Giddens (1991), Beck, (1986) i Bauman (2001) radikalno promijenila prirodu našeg svakodnevnog života. Suvremene institucije razlikuju se, tvrde spomenuti teoretičari, od prethodnih s obzirom na svoj globalni "udar", dinamičnost, te stupanj do kojega dovode u pitanje tradicionalne običaje i navike. S jedne strane, sve su značajniji utjecaji procesa globalizacije, a s druge, osobne dispozicije sve individualiziranijih pojedinaca. Globalnom "udaru" posebno pridonosi reorganizacija vremena i prostora, povezana sa sve izraženijom mobilnošću: ona radikalizira i globalizira prethodno utvrđene institucionalne crte modernosti, te tako transformira mnoge sadržaje i prirodu društvenog života (Giddens, 1991)⁸. Zbog toga institucije modernosti stvaraju nove mehanizme za oblikovanje osobnog identiteta (Giddens, 1991).

Modernost institucionalizira i princip radikalne sumnje: cjelokupno znanje preuzima formu hipoteza. U takvom kontekstu i osobni identitet postaje refleksivno organizirano nastojanje, osobni projekt svake individue u kontekstu višestrukih šansi, ali i rizika. U postindustrijski moderniziranim društvima (Beck ih naziva "društvima rizika"), rizici su postali nerazdvojivi dio svakodnevnog iskustva, a opasnosti poprimile univerzalne razmjere (Beck, 1986).

Svijet u kojem živimo stvara nove forme i fragmentiranosti. Pluralizacija načina djelovanja, različitost autoriteta na koje se osoba poziva i izbor životnog stila, postaju sve važniji u procesu stvaranju identiteta i organiziranju dnevne aktivnosti. Primjerice, u sferama biološke reprodukcije, genetičkog inženjeringa i medicinskih intervencija, čak i tijelo postaje mjesto prakticiranja različitih izbora i opcija. Konceptualiziranje seksualnosti također postaje područje u kojem se, s jedne strane, zrcali odbacivanje tradicionalnog morala, a s druge strane, odvija "transformacija intimnosti" (Giddens, 1994).

S modernošću raste i osjećaj da život više ne može ponuditi ništa vrijedno i svojevrsna "egzistencijalna izolacija", koja ne predstavlja samo razdvojenost individua jednih od drugih nego i razdvojenost od moralnih izvora nužno potrebnih za potpunu egzistenciju (Giddens, 1991, Beck, 1986). Refleksivni projekt identiteta, stoga, stvara nove aktualizacije i vještine, a identitet postaje nešto što se mora stvoriti i učvrstiti u refleksivnim aktivnostima individue.

---

⁸ Moderne društvene organizacije pretpostavljaju preciznu koordinaciju akcija mnogobrojnih individua koje su fizički odvojene. Stoga je "kada" izravno povezano sa "gdje" (Giddens, 1991).

"Politika života" zaokupljena je pritom osobnom aktualizacijom i na individualnoj i na kolektivnoj razini. Život u "društvu rizika" znači kalkilirajući stav u odnosu na mnogobrojne pozitivne i negativne mogućnosti akcije s kojima se individue moraju suočiti na obje spomenute razine (Beck, 1986). Budući da su zaštitničko ustrojstvo malih zajednica i tradicije zamijenile velike organizacije, transformacije osobnog identiteta i globalizacija javljaju se istodobno kao dva pola mikro-makro dijalektike lokalnog i globalnog u uvjetima kasne modernosti.

U takvom kontekstu, modernost kao da se suprotstavlja individuama. Nudi kompleks različitih izbora životnih stilova, ali pri tome ne nudi nikakvu sigurnost niti pomoć u odabiru. Životni stilovi sugeriraju se pojedincima, primjerice putem različitih medija, ali su osobni izbori prepušteni vlastitim dispozicijama. Budući da su životni stilovi više ili manje integrirani nizovi praksi koje individua prihvaća, u razdoblju kasne modernosti oni daju temeljnu formu identitetu koji je ostalo bez tradicionalnih sigurnosti.⁹

Budući da se društveni život odvija kroz kontekste odviše udaljene od obične individue, promijenilo se i shvaćanje intimnosti, koja je tradicionalno označavala pokušaj osiguravanja smislenog života u poznatom okruženju, neuključenom u velike sustave. Suvremeni ljudi žive u dvojnosti jer istodobno vjeruju sustavu i osjećaju određenu skepsu prema njemu. Slobodne, odnosno "čiste" veze (Giddens, 1991; 1994), specifične za društva refleksivne modernosti, potpuno su različite od veza koje su poznavala tradicionalna društva.¹⁰ Takve veze postaju danas temelj refleksivnog projekta identiteta, jer nisu utemeljene na vanjskim uvjetima društvenog i ekonomskog života, nego na intimnosti koja je uvjet bilo koje duže očekivane stabilnosti (Giddens, 1991).¹¹

⁹ Pregled socioloških teorija o životnim stilovima i objašnjenje njihove uloge u kontekstu postindustrijski moderniziranih društava vidi u Tomić-Koludrović (2002).

¹⁰ Povjerenje u neosobne principe i anonimne "druge" za Giddensa (1991) je nužan dio naše egzistencije, ali ne može nadomjestiti intimnost osobnih veza. Pojam povjerenja kod Giddensa je usko povezan s "ontološkom sigurnošću", koja se razvija u djetinjstvu u odnosu na majku ili oca. Primjerice, povjerenje koje se stvara između majke i djeteta nalik je cjepivu koje čuva dijete od nesigurnosti. Ono je temelj očuvanja *selfa*: omogućuje mu nošenje s mnogim novim situacijama u kasnijem životu. U tom smislu, povjerenje predstavlja temelj interakcije s apstraktnim sustavom, a ontološka sigurnost konstituira temelje osobnog identiteta. Povjerenje u apstraktni ekspertni sustav stvara povjerenje u svakodnevni život, ali ne može, tvrdi Giddens (1991), nadomjestiti intimnost osobnih veza.

¹¹ Čista veza po Giddensu (1991) zavisi o zajedničkom povjerenju partnera. Individue afirmiraju i raspoznaju svoje identitete u međusobnom odnosu. Osobni identitet se pregovara kroz procese samootkrivanja i razvoja intimnosti. Kroz ta dva procesa stvara se "zajednička povijest". Čiste veze uglavnom postoje u domenama seksualnosti, braka i prijateljstva.

Suvremene konceptualizacije, u društvima kasne modernosti, pridonose nastanku potpuno novoga oblika veze: taj oblik veze uključuje elemente recipročnosti i povjerenja, a isključuje elemente forme i obveze koje proistječu iz formalnih odnosa.

Iznimno važan aspekt identiteta postaje i tijelo. Ono, naime, ne predstavlja samo fizičko jedinstvo koje posjedujemo nego podrazumijeva i sustav djelovanja. Neki aspekti ljudskog tijela, posebno izgled i držanje, s dolaskom "kasne modernosti" poprimaju potpuno nova značenja. Pod utjecajem grupnih pritisaka, marketinga i raznih drugih socioekonomskih izvora koji promiču standardizaciju a ne individualnu razliku, način odijevanja i vanjski izgled osobe postaju iznimno važnim obilježjima socijalne selektivnosti. Izgled gotovo da postaje središnjim elementom refleksivnog projekta identiteta.

U svakodnevnoj interakciji, individue izvode određene radnje i ponašanja u skladu s vlastitom vanjštinom, na taj se način prilagođavajući zahtjevima specifičnih društvenih okruženja. Ovim individue osiguravaju vlastitu stalnost u vremenu i prostoru. Tjelesni režimi pritom su postali osnovni mehanizmi pomoću kojih se institucionalna refleksivnost modernog društvenog života fokusira na "stvaranje" ljudskog tijela.

U kontekstu društvu koje se oprašta od povijesti i tradicionalnog načina života, a otvara se prema problematičnoj budućnosti, iznimnu važnost dobiva i ideja rizika. U suvremenim društvenim okolnostima, rizik se nikad do kraja ne može predvidjeti. Postindustrijski modernizirano društvo (Beck) ili društvo kasne modernosti (Giddens), društvo je rizika, ali u dva smisla: ono je istodobno i društvo novih rizika, ali i društvo u kojem su, u usporedbi s tradicionalnim društvima, mnoge tradicionalne opasnosti i rizici smanjeni. Analiza rizika stoga u suvremenim društvima može pružiti niz informacija o središnjim elementima modernosti. Pritom je važno uzeti u obzir niz raznorodnih čimbenika usredotočenih na rizik, kao što su redukcija životnog rizika, konstrukcija institucionalno ograničenih rizičnih okruženja, praćenje rizika kao ključnog aspekta refleksivne modernosti te stvaranje visokog rizika kao rezultata globalizacije.

Zaokupljenost rizikom u modernom društvenom životu nema, međutim, ništa sa stvarnom nadmoćnošću životnih opasnosti. Rizik se odnosi na buduća događanja: fenomen tzv. kolonizacije budućnosti otvara njegovo nove okvire,

pri čemu su samo neki od njih institucionalno organizirani.¹² Rizičnu klimu modernosti individue, tvrdi Giddens (1991), nije moguće izbjeći.

Rutine koje individue slijede u kontekstu svojih svakodnevnih života također su dovedene u pitanje. Rutinska ponašanja koja život čine normalnim i predvidivim u modernosti se također ne odvijaju po automatizmu. Prema Giddensu (1991), sposobnost narušavanja stabilnosti i kolonizacije segmenata budućnosti integralan su dio nemirnog karaktera modernosti. Individue su, naime, u tradicionalnim društvima razvijale niz različitih vještina. Posjedovale su tipove "lokalnog znanja", relevantne u njihovim svakodnevnim životima. S ekspanzijom apstraktnih sustava, uvjeti života naglo su se transformirali. Postaje izuzetno teško jednostavno se povući iz globalnih sustava, jer su oni svojedobno generirali velike arene relativne sigurnosti za nastavak svakodnevnog života. Apstraktni sustavi danas sve više zavise o povjerenju individua, a pritom im ne pružaju nikakvu moralnu nagradu. Njihov prodor u individualne živote stvorio je stoga dodatne rizike: oni onesposobljavaju individue još značajnije fragmentirajući njihove identitete.

3. Proces individualizacije i narcistički identiteti

Teze o usponu narcizma u suvremenim društvima Christophera Lascha (1979) i Richarda Sennetta (1977) također su pridonijele interesu za probleme osobnog identiteta i svakodnevnog života unutar suvremenih socioloških teorija. Sennettova teza da je pojava narcizma povezana sa smrću javnog života, te da neumorno i frustrirano traženje osobnog identiteta sprječava individuu u formiranju valjanih granica između takvog identiteta i vanjskog svijeta, otvorila je niz rasprava o mogućnostima, ali i zamkama koje stoje na putu nove individualizacije. U takvim raspravama, javlja se nada u emancipatorsku ulogu subjektivnog i individualnog, ali, s druge strane, i strah od novog narcisoidnog karaktera (Lasch, 1979).

Globalni je rizik, tvrdi Lasch (1979), osnovni aspekt modernosti i njezinih institucija. Fenomen narcizma stoga valja povezivati s apokaliptičnom prirodom modernog društvenog života. Ljudi više i ne traže rješenja za "velike" probleme. Koncentrirani su na privatizirane aktivnosti koje Lasch naziva "strategijama opstanka". Riječ je o okretanju osobnim preokupacijama te

---

¹² Uzmimo za primjer burzu koja je jedna od mnogobrojnih institucionaliziranih rizičnih okruženja. Ona aktivno koristi rizik za kreiranje budućnosti koja će se poslije kolonizirati.

osobnom fizičkom i psihičkom poboljšanju. Narcisoidna osoba nema, naime, razvijen osjećaj za potrebe drugih, ali zato ovisi o njihovu stalnom divljenju i odobravanju. Takvo divljenje drugih zadržava joj nesiguran osjećaj osobne vrijednosti.

Narcistički poremećaj, tvrdi Lasch (1979), produbljuje porast potrošačke kulture. Takva kultura nudi sve ono što narcisoidna osoba treba: privlačnost, ljepotu i osobnu popularnost, a sve to kroz potrošnju roba i usluga. Na razini osobnih veza, u takvom se kontekstu javlja nova potreba za intimnošću. U svojim osobnim vezama individue traže veće emocionalno zadovoljstvo i sigurnost, ali - s druge strane - istodobno gaje preveliki jaz prema drugom. Takva je distanca potrebna zbog očuvanja mehanizama za obranu narcisoidnog ega.

Lasch (1979) također povezuje i nestanak patrijarhalne obitelji s porastom narcizma. Na mjesto starog obiteljskog autoriteta i tradicionalnih vođa smješta se kult stručnosti. Novi paternalizam generiraju stručnjaci stvarajući nove potrebe, pri čemu ovisnost o ekspertizi postaje nezaobilazan dio života u suvremenim društvima.

Ovdje postaje jasno zašto narcizam lako nalazi mjesto u modernosti. Narcisoidna individua predstavlja obranu od infantilne zavisnosti. S obzirom da se, uslijed modernizacijskih procesa, zavisnost proširila u veći dio života odraslih ljudi, obrambeni mehanizam narcizma je ojačao i zahvatio veliki broj individua. Opstanak u tom kontekstu postaje najtemeljnija preokupacija, dok stalni razgovor o apokalipsi stvara neku vrstu zakočenog mentaliteta. Giddens (1991) tvrdi da ono što se ranije nazivalo kulturom narcizma postaje, zapravo, kultura opstanka. Osobnost sve češće egzistira odvojeno od vanjskog svijeta. "Apokalipsa je postala banalni niz statističkih parametara rizika. Individua mora živjeti s tim rizicima. Nemoguće je isključiti tjeskobe koje su rezultat svijeta i života u njemu". (Giddens, 1991: 183)

Orijentacija modernosti prema društvenoj kontroli rezultira tzv. sekvencijalnim iskustvima (Giddens, 1991). Ova su iskustva povezana s referencijalnim karakterom moralnog iskustva društvenog života i osobnog identiteta. Budući da apstraktni sustavi imaju važnu ulogu u koordiniranju raznih područja društvenog života, jačanje administrativne moći rezultira ubrzanim procesom nadgledanja koje je istodobno i uvjet i proizvod institucionalne reflektivnosti. Nadgledavanje plus reflektivnost čine stoga proces kontroliranja onih ponašanja koja nisu integrirana u sustav.

Dok su se nekada ludilo i kriminal definirali u terminima društvene nemogućnosti da se prihvati određeni tip življenja ili ponašanja, s rastućim

procesima modernosti institucije kao što su ludnica ili zatvor postale su mjesta "tehničke korekcije", a smrt, primjerice, "tehničko pitanje." I devijantnost koja se razvila kao dio referencijalnog sustava modernosti, definira se u terminima kontrole. Priroda je postala subjekt ljudske intervencije i uvlači se u nepredvidljive arene rizika što ih stvaraju moderne institucije.

Fragmentacija identiteta u društvima modernosti poprimila je tolike razmjere da se u pitanje dovodi i postojanje cjelovitog subjekta. Prema tvrdnjama post-strukturalista, osobnost je gotovo prestala postojati. Subjekt, po njihovu mišljenju, pronalazi svoj identitet isključivo u fragmentima jezika.

4. Redefinicija individualnog u globalizacijskim procesima

Giddens (1991) upozorava i na brojne tenzije, poteškoće i dileme s kojima se, u kontekstu kasne modernosti, osobe susreću u procesu konstrukcije vlastitog identiteta. Osobe svakodnevno uključuju mnoge elemente iskustva u svoja svakodnevna ponašanja.¹³ Usvajanje prenesenih informacija često je povezano s već ustaljenim navikama i slijedi princip izbjegavanja "kognitivnog nesklada": informacije se reduciraju s obzirom na postojeće stavove individua. One se, naime, često boje da bi nove informacije mogle isključiti, reinterpretirati ili možda dovesti u sumnju njihovo već usvojeno znanje. Karakterizacija odviše apstraktnih fenomenoloških svjetova pojedinih osoba nije jednostavan zadatak: jer "svjetovi smisla" (Berger, Luckmann, 1966), kako je već spomenuto, ne uključuju samo apstraktne ideje nego i svakidašnje znanje. Stoga ih je potrebno svakodnevno legitimirati, konsolidirati i opravdavati.

Prva dilema u tom kontekstu povezana je s paradoksom da modernost fragmentira, ali i ujedinjuje. Kad je riječ o osobnom identitetu, jedinstvo se, naime, obično povezuje s rekonstrukcijom i zaštitom sadržaja osobnosti. U tradicionalnim društvenim kontekstima povjerenje je bilo lokalizirano na osobne veze, pa fragmentacija nije bila glavni izvor tjeskobe. U moderniziranim društvima otvorenost veza može indicirati tjeskobu, ali bi se, tvrdi Giddens (1991), našli u zabludi kad bi taj otvoreni svijet smatrali okrutnim za ljudska bića. Moderna tehnička dostignuća, a posebno mediji, omogućili su, naime, novu vrstu jedinstva u znatno globalnijem smislu. Osoba danas može, primjerice, više znati o nekom političaru nego o svom prvom susjedu. Isto tako, briga zbog globalnog zatopljenja može postati životnom preokupacijom i osobi koja nije ekološki aktivist.

¹³ Primjerice, individua odabire koje će novine čitati na osnovu sadržaja koje mu one pružaju.

Druga dilema odnosi se na činjenicu da se osobe danas često osjećaju nemoćno u odnosu na moderno društvo i njegove univerzume. Argument kojim se potkrepljuje ova teza je da su u tradicionalnom društvu ljudi mogli oblikovati vlastiti život, dok danas to čine izvanjske društvene agencije. To su razlozi zbog kojih osoba osjeća gubitak autonomije i postaje atomizirana, odnosno postaje dio u gomili drugih individua.

Giddens (1991), međutim, smatra da su ljudi u malim tradicionalnim zajednicama bili nemoćni u odnosu na tradicionalno ustrojstvo, jer je ono često bilo stalno i nepromjenjivo. Samostalno djelovanje u tom je kontekstu bilo nezamislivo (Giddens, 1991). Pojava globalnih veza može potaknuti osjećaj nemoći kod individua u suvremenom društvu, jer način razvoja modernih institucija zahtijeva sve više fragmentacije i pluralizacije. Kao rješenje za osjećaj nemoći, Giddens (1991) predlaže veću aktivnost. Po njemu, moderno društvo je dinamično. Budući da nismo lišeni mogućnosti djelovanja, u prilici smo utjecati na apstraktne sustave modernosti. Naše djelovanje, naime, može stvoriti nove mogućnosti u suvremenom društvenom okruženju. Prema Giddensu (1991), naći ćemo se u vrtlogu nemoći jedino ako sami posustanemo.

Autoritet nasuprot nesigurnosti treća je dilema modernosti. Ona ukazuje na nestanak dominantnog autoriteta iz arena društvenog života, pa tako i domene osobnog identiteta. Nekada je tradicija bila glavni izvor autoriteta, a religija kao institucija zauzimala je vodeće mjesto. Lokalna zajednica i sustav rodbinskih veza bila su temeljni izvori stabilnog autoriteta. Religiozni autoritet stvarao je pak osjećaj straha i opasnosti. Jedino je on mogao rješavati misterije života i svijeta (Giddens, 1991).

Forme tradicionalnog autoriteta danas su, međutim, tek dio u mnoštvu drugih formi autoriteta.¹⁴ Neke individue u modernom društvu teško prihvaćaju postojanje mnogobrojnih, međusobno suprotstavljenih autoriteta. Smatraju da je izbor svojevrstan teret, te stoga traže utjehu u tradicionalnim autoritetima. To ukazuje na proces u kojem osobe odustaju od kritičke prosudbe i spremne su prihvatiti pravila koje autoritet unosi u većinu aspekata njihovih života.

Četvrta dilema odnosi se na suprotnost između osobnog i potrošačkog iskustva. Modernost je, naime, otvorila prostor za razvoj osobnog identiteta, ali u uvjetima koji su pod jakim utjecajima standardiziranih efekata kapitalističke potrošnje. Kapitalizam je jedna od glavnih institucionalnih dimenzija modernosti, a uspostava standardiziranih oblika potrošnje od središnje je

---

¹⁴ Autoritet eksperta posebno se ističe kao primjer autoriteta koji dominira danas, a nisu ga poznavala tradicionalna društva.

važnosti za ekonomski rast. U tom kontekstu potrošnja presudno utječe na projekt identiteta i životne stilove individue.

Projekt osobnog identiteta shvaća se pritom u terminima posjedovanja željenih stvari i prohtjeva za određenim životnim stilom. Potrošnja dijelom postaje zamjena za normalni razvoj identiteta. Izgled pritom zamjenjuje srž ili bit osobe, te postaje vidljivi signal uspješnosti. Premda individua traži osobnu autonomiju i definiciju, osobna perfekcija izjednačuje se s potrebom posjedovanja ili konzumiranja ponuđenih dobara na tržištu.

Dominacija potrošnje stvara jaz između ljudskih potreba i želja. No, takav je jaz ujedno i uvjet tržišne reprodukcije. Strahovi, tjeskobe i patnje zbog osobne nesposobnosti potiču potrošačku sklonost, a ona je, opet, nužna za opstanak tržišta. U postindustrijski moderniziranim društvima identitet je postao subjektom potrošnje: pakira se i distribuira prema tržišnim kriterijima. Mediji pritom rutinski prezentiraju oblike života kojima svi trebaju težiti.

5. Identitet u mikro-makro kontekstu

Nabrojene mijene svakodnevnog života u postindustrijski moderniziranim društvima kreću se između nivelirajuće globalizacije, s jedne, te osobnih dispozicija i izbora, s druge strane. Stoga ne trebaju čuditi recentni sociološki pokušaji da se identitet elaborira kao model za prevladavanje mikro-makro dualizma u suvremenim sociološkim teorijama. Pozicioniranju rasprava o identitetu u sociološki mikro-makro kontekst osobito je pridonijelo shvaćanje strukture i djelovanja u Giddensovoj teoriji strukturacije. Njegova je teza da identitet nije nešto što se dobiva pri rođenju, nego nešto što se mora izgrađivati tijekom cijelog života, odnosno da identitet predstavlja projekt za koji se osoba mora izboriti (Giddens, 1991). Takva teza može se shvatiti i kao upozorenje na nužnost povezivanja osobnog djelovanja s makro razinom društvenih institucija. Suodnos osobne i društvene razine postaje temeljem za razumijevanje društvene integracije (Lohaus, 1995).¹⁵ Pritom se nastoje rasvijetliti različite teorijske koncepcije shvaćanja interpretativnih okvira elemenata identiteta i različiti načini institucionalnog strukturiranja u suvremenim društvima.

Povezivanju mikro i makro razine društvenog života kroz analize identiteta pridonijelo je i to što tržišna društva potiču samorefleksivno oblikovanje individualnih stajališta o svijetu i društvenoj strukturi. Ovakvi

procesi dopuštaju povećanje kompleksnosti načina društvene integracije. U društvenom kontekstu u kojem postoji nužnost svakodnevnog donošenja individualnih odluka u kontekstu globalnog tržišta, jačaju procesi individualizacije i refleksivnog odgovora na modernizaciju. Suvremeni identiteti nalaze se pritom u opasnosti od redukcije na individualističko – partikularne formacije kao što su spol, nacija i obitelj. Pozivajući se na prirodna određenja identiteta, ovakve su redukcije pogodno tlo za rasizam, nacionalizam i fundamentalističko shvaćanje religije.

Oslanjajući se na američki socijalni biheviorizam i Meada, s jedne strane, te na Freudovu psihoanalitičku teoriju, s druge strane,¹⁶ Lohaus (1995)¹⁷ definira osobnost kao očuvanje i integraciju bio-psihičkog razvoja u okvirima razumijevanja strukture svijeta¹⁸. Ovaj teoretičar potiče mikro-makro rasprave nužne za redefiniranje pojmova osobnosti i identiteta te načina na koje pojedinac tijekom života izgrađuje svoju osobnost. Analizirajući psihološke teorije osobnog identiteta, Lohaus (1995)¹⁹ smatra da one ne mogu dati odgovor na pitanje o društvenim uvjetima osobnog razvoja. Prema njemu, socijalno oblikovanje osobe ne događa se neposredno, nego je posredovano socijalno obilježenim osjećajima. Pritom smatra da je neprikladno osobnost prevoditi kao identitet.

Prema Lohausu, najprikladnije je koristiti termin "osoba", koji ujedinjuje mikro-razinu (značajke osobnosti) i makro-razinu (značajke identiteta). Jedan od razloga inzistiranja na upotrebi pojma osobe je u tome je što se ovaj pojam gotovo uvijek povezuje s individuum. Pojam identiteta pak podjednako izražava vanjska obilježja i perspektivu (subjekt i objekt identificiranja su odvojeni), kao i unutarnju perspektivu (subjekt i objekt su jedna osoba). Taj se pojam stoga često koristi pri objašnjenjima kontekstualiziranim u makro-sociološke fenomene (npr. socijalni identitet, kolektivni identitet, nacionalni identitet, itd).

Budući da je fragmentacija jedinstvene slike svijeta jedna je od temeljnih značajki modernosti, u socijalno-psihološkim mikro pristupima javilo se pitanje može li se u takvim uvjetima uopće izgraditi i oblikovati autonomna

---

¹⁶ Za biheviorizam osobnost je refleks društvenog prilagođavanja. Za psihoanalitičku teoriju bitno je da se osobnost promatra u sklopu strukturalnog konflikta između nagonskih zahtjeva i zahtjeva kulture.

¹⁷ Prema Cifrić (1997).

¹⁸ Freud shvaća društvo, odnosno kulturu kao nešto što je suprotstavljeno nagonima i represivno u odnosu na njih, dok je za Meada društvo univerzalno i harmonično.

¹⁹ Prema Cifrić (1997).

individualna osobnost. U odgovoru na to pitanje Lohaus (1995)²⁰ analizira pojmove kao što su nagoni, afekti, emocije i osjećaj orijentacije. Pritom se poziva i na Ericha Fromma, Agnes Heller i Sigmund Freuda. Oni tvrde da individue nastoje smanjiti osjećaje neugode a povećati osjećaje ugone. Postoji, međutim, i makro-vrednovanje osjećaja, pri kojem se društvene vrijednosti pokazuju iznimno važnim kriterijem. Primjerice, primarna vrijednosna orijentacija "dobro – loše" služi i za izvođenje vrednovanja "dobro – zlo". Potonje je vrednovanje moralno, odnosno oslanja se na normama regulirani makro-društveni konsenzus.

Činjenica je da se i osjećaji elaboriraju u kontekstu povijesnih makro-društvenih promjena (Elias, 1939). Svaka kultura razvija, naime, različite preferencije kad su u pitanju osjećaji, njihove zabrane ili potiskivanja. Te se razlike internaliziraju socijalizacijom i to do te mjere da se iskazuju čak i kao reakcije tijela, npr. kod osjećaja gađenja. Takve tjelesne reakcije na osjećaje nisu iste u svim društvima i kulturama: na tome se primjeru vidi da su kriteriji socijalnog vrednovanja osjećaja promjenjivi, baš kao što su promjenjivi i makro-socijalni odnosi. Osobnost se razvija na osnovi strukture svijeta koju tvore kompleksne figuracije (Elias, 1939).

Pojam "figuracije", onakav kakvoga je predložio Norbert Elias, upotrebljava se da bi protumačio socijalne funkcije ili socijalne tvorevine. Figuracija može biti relativno mala skupina poput članstva neke političke stranke, ali i velika kao što su grad ili nacija. Uz taj se pojam u novije se vrijeme u sociološkim raspravama o identitetu sve češće javlja pojam životnog stila.

Giddensove (1991) teze o sve vidljivijem procesu samorefleksivnosti u društvima kasne modernosti potaknule su pak ona objašnjenja koja tenzije između pojedinačne i zajedničke povijesti pronalaze u tipovima životnih stilova. Životni stilovi osobito zorno iskazuju takve tenzije u uvjetima postindustrijski moderniziranog društva u kojem se gubi automatski konsenzus tipičan za tradicionalni način življenja koji se temeljio na prioritetu obiteljskog poretka, tradicionalnim muško-ženskim ulogama i shvaćanju rada kao dužnosti.

U društvima kasne modernosti naglašavaju se oni načini življenja koji ističu samopotvrđivanje i samorefleksivni odnos. Svatko za sebe mora postaviti prioritete, obavljajući izbor između različitih opcija bez osjećaja sigurnosti, ili čak s osjećajem da se izbor mora obaviti iako za to osoba možda nema dovoljno resursa (Beck, 1986). U takvim okolnostima pojam životnog stila, za koji

---

²⁰ Prema Cifrić (1997).

elemente pružaju potrošačka kultura i svijet medija, postaje svojevrsan oslonac i orijentir.

Ovaj pojam također je dobar primjer načina na koji fenomeni tipični za doba kasne modernosti povezuju mikro i makro aspekte društva. Odluke koje individua mora donijeti da bi izgradila vlastiti životni stil, odnosno konstruirala vlastitu osobnost, neodvojive su od resursa iz kojih se bira, a oni su očigledno društveno strukturirani.

6. Zaključak

Uključivanje rasprava o načinima konceptualizacije identiteta u mikro-makro sociološke pristupe omogućuje njihovu interdisciplinarnu elaboraciju. Takve rasprave ujedno nam pomažu shvatiti razloge zbog kojih pojam identiteta posljednjih desetljeća postaje važan za razumijevanje postindustrijski moderniziranih društava.

Teoretičari koji su osobito pripomogli razumijevanju takvih društava su Beck, Giddens i Bauman. Ulrich Beck (1986) govori o samo-refleksivnom procesu, opisujući društveni kontekst u kojem su individualne odluke povezane s globalnim promjenama. Bauman (2001) se pak bavi tipovima identiteta koji nastaju u kontekstu nužnosti da se sve alternative drže otvorenima. I jedan i drugi raspravljaju o identitetu kao o samo-refleksivnom individualnom projektu u kontekstu višestrukih šansi koje društvo nudi za njegovu realizaciju. No, teorija strukturacije Anthonyja Giddensa (1984) osobito jasno dovodi u odnos mikro i makro polove u procesu konstrukcije suvremenog identiteta. Prema toj teoriji (Giddens, 1984), djelovanje aktera odvija se u okviru strukture, koju međutim ne treba shvatiti kao prisilu: iako pruža okvir za individualna djelovanja, ona istodobno nastaje kao njihova posljedica.

U novijim radovima (1991, 1994, i drugi), Giddens je - oslanjajući se na Becka - postavke teorije strukturacije doveo u kontekst "refleksivne modernizacije". Ovim se težište procesa strukturacije još snažnije premjestilo na osobu, odnosno na samo-refleksivnost inidividue u procesu konstituiranja identiteta. Koncept refleksivnosti još snažnije povezuje mikro i makro razine djelovanja, pružajući dobru osnovu da se i u teorijskoj i u empirijskoj sociologiji nađu "modeli prijelaza", za koje su se na početku rasprave o mogućnosti uspostavljanja "mikro-makro veze" (Alexander, Giesen, Münch, Smesler, 1994), zalagali njezini inicijatori.

Literatura

- Alexander, J. C., B. Giesen, R. Münch, N. J. Smesler, (1994), *The Micro-Macro Link*, Berkley - Los Angeles - London, University of California Press.
- Bauman, Z., (2001), *The Individualized Society*, Cambridge, Polity Press.
- Beck, U., (1986), *Risikogesellschaft. Auf dem Weg in eine andere Moderne*, Frankfurt, M, Suhrkamp.
- Berger, P., T. Luckman, (1966), *The social construction of reality: A treatise on the sociology of knowledge*, New York, Doubleday and Company.
[hrvatski prijevod: Berger, P., T. Luckmann, (1966/1992), *Socijalna konstrukcija zbilje*, Zagreb, Naprijed.]
- Blumer, H., (1969), *Symbolic Interactionism, Perspective and Method*, Englewood Cliffs, Nj, Prentice-Hall.
- Cifrić, I., (1997). " Peter Lohaus: 'Moderne Identitat und Gesellschaft.'" *Socijalna ekologija*, Zagreb, Vol. 6, No. 3, 350 – 354.
- Cooley, C.H., (1902), "The Looking Glass Self",
<http://www.cf.ac.uk/socsi/frameset-student/introsoc/lkglssl.html>
- Elias, N. (1939), *Über den Prozeß der Zivilisation. Soziogenetische und psychogenetische Untersuchungen. Erster Band. Wandlungen des Verhaltens in den weltlichen Oberschichten des Abendlandes*, Basel, Verlag Haus zum Falken.
[hrvatski prijevod: Elias, N., (1996), *O procesu civilizacije*, Zagreb, Biblioteka Antibarbarus.]
- Giddens, A., (1984), *The Constitution of Society. Outline of the Theory of Structuration*, Cambridge, Polity Press.
- Giddens, A., (1991), *Modernity and Self Identity. Self and Society in the late Modern Age*, Cambridge, Polity Press.
- Giddens, A., (1994), *The transformation of intimacy. Sexuality, love and eroticism in modern societies*. Cambridge, Polity Press.
- Goffman, E., (1959), *The Presentation of Self in Everyday life*, Garden City, N.Y., Anchor.
- Goffman, E., (1963), *Stigma: Notes on the Management of Spoiled Identity*, Englewood Cliffs, Nj, Prentice-Hall.
- Hall, S., (1997), The spectacle of the "other", pp. 225-279 in Hall, S., (ed.) *Representation: Cultural Representation and Signifying Practices*, London, Sage and Open University.
- Jenkins, R., (1996), *Social Identity*, London, New York.

- Lasch, C., (1979) *The Culture of Narcissism: American Life in an Age of Diminishing Expectations*, New York, Norton.
[hrvatski prijevod: Lasch, C., (1986), *Narcistička kultura*, Zagreb, Naprijed.]
- Mead, G. H., (1934), *Mind, Self and Society*, Chicago, University of Chicago Press.
[hrvatski prijevod: Mead, G. H., (2003), *Um, osoba i društvo – sa stajališta socijalnog biheviorizma*, Zagreb, Naklada Jesenski i Turk.]
- Sennett, R., (1977), *The Fall of Public Man. On the Social Psychology of Capitalism*, New York, Alfred A. Knopf. [hrvatski prijevod Sennett, R., (1989), *Nestanak javnog čovjeka*, Zagreb, Naprijed.]
- Taylor, C., (1989), *Sources of the Self. The making of the Modern Identity*, Cambridge, Mass., Harvard University Press.
- Tomić-Koludrović, I., (2002), "Sociologija životnog stila: mikro-makro pristup", u Tomić-Koludrović, I., A. Leburic, *Sociologija životnog stila*, Zagreb, Naklada Jesenski i Turk, Hrvatsko sociološko društvo, 9-193.
- Ule Nastran, M., (2000), *Sodobne identitete -V vrtincu diskurzov*, Ljubljana, Znanstveno in publicistično središče

Inga Tomić-Koludrović, Sanja Knežević:

CONSTRUCTION OF IDENTITY IN A MICRO-MACRO CONTEXT

Summary

This article contextualizes discourses on identity into a micro-macro discussion that has been intensinly evolving in contemporary sociological theory since the 1980s. That discussion gives expression to changes in the concept of identity that have come about as a result of the processes of individualization and pluralization in postindustrially modernized societies. These processes, characteristic of the so-called "second" or "reflexive" modernization (Beck 1986) are the most important reason for the newly awaken sociological interest for identity problems. They have steered the changes of identity in previously unavailable directions. In the context of "second modernization" or "high modernity" (Giddens 1991), identity is perceived as a self-reflexive individual project in the context of multiple chances offered for identity construction by the society. Identity discourses launched in this context enable a particularly successful integration of sociological micro and macro approaches.

KEY WORDS: identity, identity as a self-reflexive process, sociological micro-macro approaches, late modernity, pluralization and individualization, postindustrially modernized societies.